

Friluftsliv – kjært barn eller herreløs hund?

Vi skriver 2005, og jubileumsåret for unionsoppløsningen er også utropt til *Friluftslivets År*. På Miljøverndepartementets oppdrag vil Friluftslivets Fellesorganisasjon (FRIFO) markere friluftslivet i løpet av året.

Det er grunn til å feire. For svært mange er naturopplevelse og friluftsliv en av livets rikeste kilder til helse, glede og opplevelse av livsmening.

Årsakene til friluftslivets stilling i norsk kultur må søkes på flere plan. Mulighet for utfoldelse i naturen er et lett tilgjengelig gode siden befolkningen er spredt og landet rikt på natur. Friluftslivet har også hatt en viktig rolle i de sosiale prosjektene i det siste århundret. Rundt 1905 bidro friluftsliv til nasjonsdannelsen: en ekte nordmann, uansett om en bodde i by eller bygd, skulle være formet av selve *landets lynne*. I mellomkrigstidens sosiale prosjekt fremsto naturen som en samfunnskritiker og sosialreformator: byen undertrykker, men naturmøte frigjør og gjenoppretter. I etterkrigstidens velferdsbygging ble allemannsretten lovsikret og turtradisjonen en motvekt mot tidens rivende omdanning. Mot århundrets slutt ble friluftsliv knyttet til spørsmål om økologisk bærekraft, naturvern og livskvalitet.

Uansett skiftende ideologier og legitimeringer er det enkle livet i naturen blitt et særmerke for norsk kultur. Fortsatt står friluftslivet sterkt. Undersøkelser viser at tre fjerdedeler av oss ser på friluftsliv som en viktig fritidsaktivitet i våre liv; for mer enn en fjerdedel den aller viktigste.

Men politisk-institusjonelt sett er friluftslivet nærmest marginalisert i det norske samfunnet. Kampanjen "Friluftslivets År" illustrerer husmannsrollen. Til konkrete tiltak ovenfor publikum, særlig rettet mot barn og ungdom, har lokale organisasjoner bedt om tilsammen 34 millioner. FRIFO søkte Miljøverndepartementet om beskjedne 19. Man fikk 5. Først etter å ha truet med å legge ned kampanjen ble det litt mer.

Hadde friluftslivet fortsatt grodd livskraftig som en vill blomst i samfunnsapparatets sprekker og friarealer, ville det ikke vært noen grunn til å klage over manglende offentlig gjødsling. Men allemannsretten kuttes i kantene og mulighet til naturmøte er under press. Næringsvirksomhet, boligbygging og kommunikasjoner skjærer landskapet i stykker og spiser det opp. Nedbygging og privatisering, særlig av kysten og fjellet, reduserer opplevelseskvaliteter og hindrer fri ferdsel. Satsing på kommersiell turisme i distriktene truer å forvandle frie goder til salgsvarer. Motorisert ferdsel i utmark forjager stillheten. Offentlig naturforvaltning er kringssatt og stedvis nærmest lamslått av mektige interesser i motsatt retning.

Ikke bare er friluftslivet sulteforet av det offentlige. Nylig foreslo politikere fra Fjellregionsamarbeidet i Sør-Norge at den enkelte selv må betale for retten til å følge skiløyper eller gå på stier i norsk natur.

Enda mer bekymringsfullt er det at vi synes å stå foran et brudd i selve overføringen av friluftslivet. Av hevd hører det i første rekke hjemme i det uformelle samfunnet. Vennegruppene og fremfor alt familiene har ført tradisjonen videre. Men nye forskningsresultater viser at ungdommens deltakelse i friluftsliv har minsket markant i løpet

av få år. Endrede familiestrukturer, urbanisering, kommersialisering og generasjonsmessig atskillelse medfører at grunnleggende naturvane ikke lengre er en selvsagt kulturens dåpssgave.

Gjeldende mønsterplaner vektlegger skolens forpliktelser til å gi opplæring i friluftsliv. Men ofte rammes leirskole og annen utevirksomhet først, når kommunene skal spare.

Hvem har ansvaret – og hva bør gjøres? Hva med det offentliges engasjement?

Friluftslivet har et forvaltningsapparat, en Stortingsmelding, et eget budsjett og et omfattende lovverk som sågar innbefatter en egen Friluftslivlov. Men samspillet *frivillighet, politiske målsettinger og offentlig forvaltning* på ulike nivå er vanskelig overskuelig og arbeidsfordelingen uklar. Det er sprikende oppfatninger om hvor friluftslivet egentlig hører hjemme: under kultur, miljøvern, eller sokner det til helse- og sosialområdet? Kanskje utdanning og forskning? Ofte blir friluftslivet nedprioritert overalt.

Fremfor alt mangler tydelige mål for det offentliges arbeid. En har i høy grad forstått oppgaven som å harmonisere sprikende interesser og løse problemer hvor de måtte melde seg. I fravær av ambisjoner og prioriteringer har forskning om trender og gjetninger om fremtidige endringer fått vikariere som retningsgivere for "hva fremtiden krever". Forstått som nøytralt forvaltningsområde, snarere enn som knyttet til *verdier* med relevans for den enkelte og samfunnet, fremstår friluftslivet som politisk irrelevant. Dette gjenspeiler seg i det offentliges bruk av midler. (I årets statsbudsjett bevilges rundt 200 millioner for friluftslivsformål, hvis vi regner stort og smått og inkluderer også midlene til våre nasjonalparker. Idretten, derimot, får 1,2 milliarder.)

Sammenliknet med for eksempel idrettsbevegelsens posisjon innen sin samfunnssektor, har friluftslivets frivillige organisasjoner ingen klar tradisjon for å sette dagsorden innen det totale temaområdet friluftsliv. Hvis den norske samfunnsmodellen innebærer at politikk og forvaltning skal skifte vær og vind mellom forskjellige interesser, *slik disse kommer til uttrykk gjennom samlende interesserepresentasjoner*, utgjør friluftsliv et bemerkelsesverdig unntak.

Foreningene er for så vidt mange og dekker et bredt spekter, men av hevd har hver og en av disse oppfattet seg som uttrykk for delinteresser. Arbeidet med å forene kreftene har begynt sent og gått tregt.

Allikevel finnes i dag ikke mindre enn *tre* korporasjoner: i tillegg til FRIFO også Friluftsrådene Landsforbund og Forum for naturvern og friluftsliv. En kunne derfor tro at området er velorganisert. Forholdet er snarere det motsatte. En splittet organisasjonsstruktur har gjort det vanskelig å bli enige om en felles agenda og det er uråd å finne et samlende aktivitetssentrum. Meningene er delte om hovedoppgaven er å favne om hele feltet og gi føringer også for det offentliges virke, eller i første rekke å være samrådsfora *foreningene* imellom.

På tross av dette står friluftslivet fortsatt sterkt i norsk levemåte. Frem til nylig har det vært godt om natur og tradisjonen har gitt styrefart. I for eksempel Danmark er forholdene de motsatte: mye mennesker, lite natur og svak friluftslivstradisjon. Her har en derfor måttet skape muligheter for naturmøte gjennom målbevisst samarbeid mellom politisk nivå, forvaltning og slagkraftige frivillige organisasjoner.

Flertallet danske kommuner har tilsatt naturveiledere med offentlige midler. Barn og ungdom er garantert opplæring i friluftsliv i og utenom skolen. Regionale offentlige depoter låner ut det utstyr som trengs. Naturområder blir restaurert og adoptert av ungdomsgrupper og skoleklasser som tjener som lokale forvaltere. Friluftslivet deler offentlige midler forholdsvis

rettferdig med idretten. Ut fra snau naturforutsetninger har en avstedkommet svært mye. Hva skulle vi da ikke kunne gjøre i et land som vårt?

Målet med kampanjen "Friluftslivets År" er å stimulere til et enda mer aktivt friluftsliv i familier, kameratgrupper og lokale lag. Det er utmerket. (At politikk og forvaltning bruker det forhold at mennesker *går på tur* til egen profilering og merkevarebygging, det kan vi by på, hvis det tjener en god sak: å løfte frem verdiene i naturmøte og friluftsliv.) Men like viktig er det å styrke friluftslivets politiske og institusjonelle stilling i samfunnet, skal viktige verdier i norsk natur og kultur sikres for fremtiden.

Da trengs større politiske ambisjoner og klare verdimål. Friluftslivet må få økonomiske midler som tilsvarer dets samfunnsmessige betydning. Forvaltningen må få skarpere verktøy i vernet av viktige allmenninteresser. Naturområder og fri adgang til disse må sikres, kommersialisering av allemannsretten motvirkes og barrierer rives ned. Forskning må gjøre så vel egenverdier som nytteverdier i naturmøtet tydelige. Leirskole, uteskole og annen opplæring og veiledning må styrkes. (Det sistnevnte gir for øvrig arbeidsplasser i distriktene – mer meningsfulle arbeidsplasser enn å innkassere sti- og løypeavgifter, eller å sjekke at ikke noen tar seg en gratis dukkert i bekk og tjønn.)

Ikke minst må friluftslivets egne organisasjoner tørre å samle seg om å legge premisser for utviklingen: *dette ønsker vi, og slik vil vi gjøre det til virkelighet*. Altfor lenge har en sneket rundt i filttøfler og klaget over ikke å bli hørt.

Bjørn Tordsson

Dr. scient. og
førsteamanuensis i
Friluftsliv, kultur- og
naturveiledning ved
Høgskolen i Telemark